Ungdomskultur og friluftsliv

Mari-Kristin
Sisjord

Førsteamanuensis, Norges Idrettshøgskole

Innledning
Først vil jeg takke for invitasjonen til denne konferansen, hvor jeg ble spurt om å holde et foredrag på temaet ungdomskultur og friluftsliv. Jeg vil ta utgangspunkt å de to begrepene hver for seg, og deretter gå inn på sammenhengen mellom friluftsliv og ungdomskultur.

Hva er ungdomskultur?
En kortversjon ville for eksempel være slik det står i Bokmålsordboka (1986); at ungdomskultur er *kultur skapt av og for unge mennesker*. Men en slik definisjon etterlater straks nye spørsmål: Hva legger vi i begrepet *kultur*, og hva menes med *unge mennesker?*

Kort fortalt kan kultur forstås som 1) Sektor i samfunnet 2) Livsform, slik antropologene ofte benytter begrepet, eller 3) Handlingsskjema, som refererer til mønstre for samhandling, dvs. hvordan en danner seg oppfatninger og tolkninger av verbale og nonverbale uttrykksmåter, som igjen har sammenheng med normer og verdier i samfunnet eller innad i en gruppe (Gullestad 1989). Den siste forståelsen er mest anvendbar når vi skal se på ungdomskultur. Men friluftsliv kan også ses på som sektor i samfunnet med departemental tilknytning.

Ungdom som sosial kategori betegner livsfasen mellom barndom og voksen. Avgrensing av ungdomskategorien har sammenheng med modningsprosesen, men også med ungdoms status og posisjon i samfunnet, som endres i tråd med samfunnsutviklingen. Aldersmessig er det vanlig å regne ungdom fra begynnende tenår til ungdom trer inn i voksenrollen, noe som er svært varierende i dagens samfunn, men anslagsvis kan vi si midten av tyveårene.

Mange vil først og fremst assosiere ungdomskultur med det *avvikende, iøynefallende og kanskje litt skremmende*. Det som en ikke forstår meningen eller hensikten med, virker fremmed og for mange frastøtende. Ungdom har i større grad enn både barn og voksne, en trang til å eksperimentere og prøve ut nye roller. Dette springer ut av en søken etter *egen* identitet, frakoplet barndommens identitet, som henger tettere sammen med foreldrenes orientering og det etablerte i samfunnet. Symbolbruken blir viktig her. Hvordan du kler deg og ter deg, aktivitetsvalg, smakspreferanser, slanguttrykk og språkbruk blir en kommunikasjon om ens eget jeg i forhold til omverdenen,

som signaliserer hvem du er og hvilke grupper du vil identifiseres med.

Innad i ungdomsgruppen er det store variasjoner på dette feltet. Noen er såkalt tradisjonelle og legger tilsynelatende mindre vekt på symbolbruk og væremåte, mens andre helt og fullt går inn i en spesiell stil eller kultur. En slik tydelig og avgrenset kultur eller gruppe av ungdom, kalles gjerne for *subkultur*, som etter hvert er blitt et innarbeidet begrep. Opprinnelig ble *subkultur* brukt i betydningen avvikende kultur, i opposisjon til det bestående, og som regel lå det et klasseperspektiv til grunn.

Senere har subkulturbegrepet fått et videre innhold, utover klasseperspektivet. Subkulturbegrepet brukes ofte synonymt med delkultur, som kan være mindre grupper eller fellesskap, som ikke nødvendigvis er på kant med storsamfunnet, men som har klare fellestrekk og verdipreferanser som binder medlemmene av subkulturen sammen. Idretts- og friluftslivsaktiviteter kan være slike subkulturer eller delkulturer, spesielt der utøverne i stor grad knytter sin identitet til aktiviteten og miljøet, slik at det nærmest blir en livsstil.

Et annet forhold ved ungdomskultur er *generasjonsaspektet.* Vi snakker om *generasjonsavstand* og *-konflikter,* på det familiære plan eller på gruppenivå hvor generasjoner strides om felles goder og utviklingslinjer. Generasjonsmotsetninger er et universelt fenomen. Dette henger sammen med løsrivelsesprosessen, som er en viktig utviklingsoppgave for ungdom.

Ungdomskultur er i stor grad knyttet til *fritiden,* og fritid har igjen en nær sammenheng med forbruk. Strukturelle endringer i samfunnet har medført mer fritid og økt konsum, som har bidratt til å skille ungdomsgrupper fra hverandre, med klær, frisyrer og musikksmak som viktige uttrykksmiddel. Slik kan man konstruere en livsstil, en personlig og sosial identitet ved hjelp av tenåringsmarkedets forbruksvarer (Bjurstrøm 1980). Dette gjelder på flere felt. Valg av fritidsaktivitet for eksempel, er ikke uten betydning. Det som i et miljø oppfattes som statusgivende, kan i et annet miljø være mindre verdsatt. Det finnes mange eksempler på hvordan utstyr kan skille innsidere fra outsidere. Særlig gjelder dette aktiviteter hvor utstyret stadig forbedres. Årsmodeller og merker synliggjør hvem som henger med og ikke.

Som et siste punkt har jeg satt opp *orientering i nåtid og framtid.* Det betyr at ungdomskulturen representerer et bindemiddel mellom individet og samfunnet. Gjennom deltakelse på ulike ungdomsarenaer med tilhørende symbolsystem, lærer ungdom å orientere seg i det sosiale og kulturelle landskapet. Slike arenaer formidler en type læring som ligger på siden av skolesystemet, men som er svært vesentlig for utvikling av sosial handlingskompetanse.

Som et slør på dette ligger fremtidsperspektivet. I en tid med hurtige omskiftninger blir fremtiden lite fastlagt, noe som kompliserer sosialiseringsprosessen. Det gitte er ikke lenger gitt, eller i hvert fall bare på ubestemt tid. På den måten blir ungdom losfisk for fremtiden, i den forstand at de selv må orientere der hvor foreldregenerasjonens erfaringer ikke lenger er retningsgivende.

Ungdomskultur er som vi ser et mangetydig begrep. Det kan være en generell betegnelse på den kultur som eksisterer blant ungdom, som antas å være forskjellig fra barne- og voksenkulturen. Men innad i ungdomsgruppen er det store variasjoner, så det er kanskje riktigere å snakke om ungdomskulturer, etter som det finnes flere delkulturer, subkulturer, og ulike miljø. Jeg vil ikke dvele mer med det, men heller si litt om ungdomskulturens funksjon i ungdoms utviklingsprosess.

Fritidskulturenes funksjon

Den danske ungdomsforskeren Kirsten Drotner (1992) har forsket mye på ungdomskultur, og er i den forbindelse opptatt av det hun kaller fritidskulturenes funksjon. Hun skiller mellom tre analysenivå.

For det første nevner hun det *individuelle, psykologiske plan,* som handler om ungdoms identitetsdanning. Gjennom hele sosialiseringsprosessen danner våre erfaringer på ulike handlingsfelt biter til vårt eget selvbilde. Hvem vi er, får vi svar på gjennom andres reaksjon på våre handlinger. Mestringsaspektet blir sentralt her, både sosialt, kunnskapsmessig og prestasjonsmessig.

Videre nevner Drotner *det kulturelle nivå,* som dreier seg om symbolsystemet ungdom utvikler og kommuniserer gjennom. Særlig peker hun på det kreative elementet som gir mulighet for egenutprøving i en ellers presset hverdag. Med andre ord så kan fritidskulturene eller ungdomskulturene bli et pusterom, samtidig som det blir et fristed der en kan utvikle andre sider ved seg selv enn det som hverdagen ellers byr på.

Det tredje nivået er *det sosiale.* Med dette tenker hun først og fremst på det frie rom- som ungdom selv etablerer, der de selv setter rammene og utfolder seg innenfor disse. På dette nivået står genarasjonsaspektet sentralt.

Friluftsliv

Men hvordan knytter en så ungdomskultur til friluftsliv? Jeg skal ikke for denne forsamling gi noen større utledninger om fenomenet friluftsliv, som jeg oppfatter som ganske komplekst, både historisk, filosofisk og samfunnsmessig. Men det kan være nødvendig å avklare begrepet litt. For meg er friluftsliv en samlebetegnelse på ulike aktiviteter og tradisjoner. Det kan utøves i ulike naturmiljø; i nærmiljø, skog og mark, på fjell og vidde, til fots eller på ski, og på sjø og vassdrag i ulike farkoster. Det kan være matauke eller lutter egenutfoldelse i fri natur. Friluftsliv kan også kategoriseres på type aktivitet, som for eksempel telemarkskjøring på ski eller fjellklatring. Bildet av klatreren her aksentuerer spørsmålet om hva som faller inn under friluftslivsbegrepet. For eksempel: Kan friluftsliv utøves innendørs? Hva er idrett og hva er friluftsliv? Slike spørsmål påkaller en diskusjon om kriteriene for friluftsliv, som jeg ikke skal begi meg inn på. Men problemstillingen er viktig, ikke minst når en skal se på sammenhengen mellom ungdomskultur og friluftsliv.

Er friluftsliv ungdomskultur?
For å gi et svar på det spørsmålet, vil jeg refererere til noen undersøkelser om ungdom og friluftsliv. Det er gjort få undersøkelser spesifikt på temaet, men det finnes en del undersøkelser om ungdom og fritid generelt og om ungdom og idrett, der det også er spurt om friluftslivsaktiviteter.

Jeg skal først ta med noen tall fra en større undersøkelse om ungdoms fysiske aktivitet som er gjennomført av Markeds- og mediainstituttet (MMI) der respondentene ble spurt om hvilke aktiviteter en driver med minst en gang pr. måned. Utvalget er i alderen 15-24 år, og respondentene ble bedt om å krysse av for aktiviteter de drev med minst 1 gang pr. måned. Plukker vi ut friluftslivsaktivitetene, viser resultatene at rundt 30% svarte fotturer i skog og mark, 25% skiturer i skog og fjell, 15% fotturer på fjell og vidde, mens klatring/ fallskjermhopping, hanggliding o.l. ble oppgitt av bare 3%. Hvis vi splitter resultatene på kjønn, viser det seg at jentene er i størst grad representert på fotturer i skog og mark og på fjell og vidde, mens guttene er i overvekt på klatring, fallskjerm og hanggliding. På kategorien skiturer i skog og fjell er det ingen kjønnsforskjeller (Hansen 1998).

En annen landsrepresentativ undersøkelse som er gjort av Ungforsk, inkluderer flere aktivitetstyper og resultatene presenteres mer detaljert på hyppighet av deltakelse. Jeg skal ikke ta fatt i detaljene, men nevne at de mest utbredte aktivitetene er skiturer og fotturer, der omtrent bare 25% svarte sjelden eller aldri. På de tre kategoriene telttur, seiltur og fisketur er det mellom 30% og 40% som oppga sjelden eller aldri, mens for aktivitetene sopptur og padle- og rotur ligger tilsvarende prosentandeler på mellom 50 og 60. På svarkategoriene som viser ukentlig deltakelse, er det bare skiturer og fotturer som kommer opp mot 25%, de øvrige ligger lavere (Skogen 1993).

Skal en trekke noe ut av disse tallene, ser det ut som mer spesifikke friluftslivsaktiviteter appellerer til et mindretall av de unge, men turtradisjonen holdes i hevd. Dette må ses i sammenheng med sosialiseringsprosessen.
Friluftsliv er en viktig del av vår kulturarv og nasjonale identitet. Gjennom generasjoner har norske jenter og gutter blitt sosialisert til friluftsliv med varierende styrke og innhold. Foreldre og ledere av ulike ungdomsorganisasjoner har introdusert barn og unge til friluftslivets gleder.
Oppmuntringen ligger i naturopplevelser, i vandresanger, og til og med nedfelt i stein som på bildet her: "Kvila på vegen gjev styrke i bein". Vi skal heller ikke glemme friluftslivets plass i skolehverdagen og læreplaner.

Så kan en spørre om dette er ungdomskultur. Med en vid definisjon som omfatter den kultur som er levende blant ungdom, må friluftsliv absolutt oppfattes slik. Om en snevrer inn definisjonen til å gjelde ungdoms egen utforming av aktiviteten, med vekt på generasjonsaspektet, blir spørsmålet vanskeligere. Blir da friluftsliv sammen med voksne, slik som foreldre, speiderledere eller lærere, å betrakte som ungdomskultur? Den type undersøkelser som jeg har referert til her, viser omfang på aktivitetsutbredelse, men fanger ikke opp den sosiale og kulturelle konteksten aktiviteten foregår i. Derfor er det viktig å minne om at friluftsliv er en sosial konstruksjon, som er historisk og kulturelt betinget. Historien gir mange eksempler på aktiviteter og foreninger som ble dannet av ungdom i en ungdomskulturell sammenheng,

men som senere har utviklet seg til favne andre grupper av befolkningen. Tindebestigning er et eksempel. Likedan elvepadling, som i første utviklingsfase var en klar ungdomsaktivitet, men hvor gründerne i dag er middelaldrende, primært menn, som bærer med seg sin ungdomskultur, i den grad de fortsatt er aktive padlere. Slik sett kan en si at en hver generasjon går inn i sin tid, og bærer med seg sporer av sin egen ungdomskultur.

Relatert til kriterier på ungdomskultur som jeg pekte ut innledningsvis, kan det være fruktbart å gjøre en inndeling på friluftslivsaktiviteter. Slike finnes det flere av i den norske friluftslivslitteraturen. En måte er å skille mellom turtradisjonen versus spesifikke friluftslivsaktiviteter, en annen går på bykulturens og landsbygdas friluftsliv (Breivik 1979). En mer findelt inndeling, som Kleiven (1993) anfører, viser til det klassiske friluftslivet med enkelt utstyr, med et romantisk og opplevelsesorientert tilsnitt, dernest nyttig naturbruk med et siktemål utover selve turen, som en tredje kategori får vi ungdoms- og utstyrskultur som er preget av fart og spenning, og til sist den stillferdige turen, som også kan gå i nærmiljøet.

Fra denne inndelingen vil jeg ta fatt i ungdoms- og utstyrskulturen, som jeg ser som en eksponent for den type friluftsliv som ligger nærmest ungdomskultur i mer snever betydning. Denne type friluftsliv har et høyst moderne preg og faller i mange tilfeller inn under subkulturbetegnelsen der meningsdanning og symbolbruk står sentralt. I tillegg er det gjerne snakk om opplevelseorienterte og spenningsøkende aktiviteter som gir utøveren spesielle mestringsopplevelser. Jeg skal ta med et sitat fra min egen forskning for å illustrere essensen her. Det er fra en snowboardkjører, men analoge utsagn kunne like gjerne kommet fra en elvepadler eller fjellklatrer.

> *" Det er mange som får kick av å kjøre fort med bil liksom, å se hvor fort en tørr, men dette er noe du gjør med din egen kropp, du får din kropp til å bryte gjennom noe som du aldri hadde tenkt deg at du kunne gjøre før. Jeg holdt nesten på å pisse i buksa i går da jeg skulle hoppe på det svære hoppet, det var helt enormt stort"*

I denne opplevelsen ligger det noe grensesprengende; det å bryte gjennom noe som før var helt utenkelig, men som kanskje lenge har vært en drøm om en gang å få til. *Flow experience* er et uttrykk for en slik tilstand, som innebærer en optimal følelse i skjæringspunktet mellom utfordringer i betydningen vanskelighetsgrad og mestringspotensiale (Csikszentmihalyi & Larson 1984). Ofte relateres slike opplevelser til risikofylt aktivitet, der det å mislykkes kan få alvorlige konsekvenser, noe som øker spenningen og gir desto større tilfredsstillelse ved å klare det. Men lignende opplevelser kan også andre aktiviteter gi, om de ikke er spesielt risikofylte. En perfekt sving i telemark, kast med fiskestanga eller eskimorulle i kajakk, kan også gi flow opplevelser.

Flow experience er et mye anvendt begrep i fritidsforskning, som brukes for å beskrive en slags lykkefølelse koblet med selvrealisering. Men frihetsopplevelsen er også en viktig dimensjon ved det som kalles ekte fritid, enten som frihet fra tvang og forpliktelser, eller den frihetsfølelsen som enkelte aktiviteter gir. Et sitat fra en telemarkskjører kan gi en illustrasjon på det:

"Jeg syns hoppe er veldig gøy, og salto, og klare litt sanne ting, og leke seg litt i nysnø. Det ligger litt i det at du er så fri og alt sånn i telemark, det er veldig gøy"

Slike opplevelser som vist i de to sitatene her, kan relateres til det individuelle, psykologiske nivå i Drotners inndeling på fritidskulturenes funksjon (Drotner 1992). De to andre nivåene, det kulturelle og sosiale, henspeiler på andre forhold ved subkulturer i friluftsliv. Mange unge søker seg til et miljø for sosialt samvær og gruppetilhørighet, samtidig som de ønsker å identifisere seg med kulturens normer, verdi- og symbolsystem. Utstyr, kunnskap, ferdigheter og innsikt i kommunikasjonskodene blir viktig, selv om enkelte prøver å underkjenne uniformeringen, slik som dette sitatet fra et intervju med en telemarkskjører viser:

„Nei hva slags klær en bruker har egentlig ingentingå si, men alle for eksempel bruker SNC, fordi de har alt du trenger, og så er det veldig bra kvalitet, men det er mest derfor"

Avslutning

Til slutt vil si litt om utviklingstrekk. Jeg har ikke noen utførlig empirisk dokumentasjon å vise til, men mye tyder på at vi ser en dreining fra det mer tradisjonelle friluftslivet mot aktiviteter som jeg nettopp har berørt, omtalt som opplevelses- og spenningsorienterte aktiviteter. Folk som gjennom en årrekke jevnlig har ferdes i fjellet, mener at andelen yngre er mindre nå enn for noen år tilbake. DNT sin medlems-undersøkelse (MMI 1995) rapporterer at sammenlignet med undersøkelser fra 1980, har medlemsmassen nå en mer "aldersstegen" profil, med større andel førti-åringer og litt færre tjue-åringer. Dette kan være en indikator på det jeg har nevnt før, at en hver generasjon bærer med seg sin ungdomskultur. DNT har også merket en nedgang i medlemstall på ungdom siden 1993, som er større enn det synkende fødselstall eller alderskohorter skulle tilsi.

I samme periode har vi fått en oppblomstring av nye aktivitetsformer, slik som elvepadling, windsurfing, telemark, offroadsykling, snowboard etc. Dette kan være et tidstypisk trekk. Vår tid preges av tradisjonsoppløsing og kulturell frisetting med større vekt på individuell orientering og selvdyrking (Ziehe 1983, Giddens 1994), hvilket gir seg utslag i nye og andre typer fritidsvalg. Dette kan bety at friluftslivsopplevelsene dreies mot selvrealisering og større fokus på selvet enn på naturen. Offroadsyklisten er kanskje mer opptatt av å mestre sykkelen enn at hjulene kan lage sår i naturen? Nye utstyrsformer kan også bidra til å viske ut skillene mellom idrett og friluftsliv. En snowboarder som bærer brettet opp fjellsiden på upreparert underlag, driver kanskje friluftsliv. Men hva med snowboarderen i skianlegget?

Referanser

Bokmålsordboka (1986).Universitetsforlaget
Bjurstrøm, E. *Generasjonsupprdret. Ungdomskulturer, ungdomsrdrelser och tonårsmarknad från 50-tal til 80-tal.* Stockholm: Wahlstrbra & Widstrand, *1980*
Breivik, G. *Friluftsliv.* Kompendium nr. 50. Norges idrettshøgskole, *1979*
Csikszentmihalyi, M. & Larson, R. *(1984). Being adolescent - conflict and growth in theteenage years.* Basic Books
Drotner, K. *(1992).* Nødvendighedens kunst: Billede, lyd og krop i *1990érnes* ungdomskultur. Ungdom *og kultur, de unges eget ansvar? NAVFs program for ungdomsforskning. Konferanserapport nr. 1192 41-57*
Giddens, A. *Modernitetens konsekvenser.* Hans Reitzels Forlag, *1994*
Gullestad, M. *(1989).Kultur og hverdagsliv. På sporet av det moderne Norge.* Oslo: Universitetsforlaget
Hansen, E.B. *Ungdoms fysiske aktivitet. Resultater fra Norsk Monitor og Barne og ungdomsundersøkelsen. Rapport nr. 1 fra prosjektet 'Tysisk aktivitet i den norske befolkning".* Norges idrettshøgskole og Norges Idrettsforbund og Olympiske komité. *1998*
Keiven, J. *(1993).* Normer, vaner, valgmuligheter og barrierer - hva påvirker omfanget av norsk friluftsliv? Innlegg på seminaret Frisk i Friluft, Geilo *10.-11.1993.*
MMI (Markeds- og mediainstituttet a.s. *Medlemsundersøkelse i DNT varen 1995 Oslo,1995*
Skogen, K. *Ungdom, friluftsliv og organisasjoner.* NAVFs Program for ungdomsforskning i samarbeid med Direktoratet for naturforvaltning. UNGforsk-rapport *2/93.* UNGforsk *1993*
Ziehe, T. & Stubenrauch, H. *Ny ungdom og usædvanlige læreprocesser.* Politisk *revy,1983*